

PROBLÉMY KOMPLEXNÉHO HODNOTENIA DOPADU AGROSEKTORU NA ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

PROBLEMS OF GLOBAL EVALUATION AGRISECTOR IMPACT ON THE ENVIRONMENT

Alojz Podolák, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Abstract : The relation between international trade and environmental policy we follow in intentions of export and import gradation of world trade, its commodity structure, territorial orientation and transportation trade distance. Grow of foreign trades dynamics retrospectively shape increase of production volume, distribution and raw material processing. Influence of production and export supported systems on the environmental loading is negative. Trade liberalization affect positively on decline of production and that on decrease of environmental risks.

Key words: international trade, environmental policy, environmental loading, trade risks, dimension of international trade

Abstrakt: Súvislosti medzinárodného obchodu a environmentálnej politiky sledujeme v intenciách gradácie exportu a importu svetového obchodu, jeho komoditnej štruktúry, teritoriálnej orientácie a dopravných vzdialeností obchodov. Rast dynamiky zahraničných obchodov spätne umocňuje zvyšovanie objemu produkcie, distribúcie a spracovania surovín. Na environmentálne zaťaženie negatívne vplyvajú podporné systémy produkcie a exportu obchodu. Liberalizovaný obchod pôsobí pozitívne na útlm produkcie a tým i na znižovanie environmentálnych rizík.

Kľúčové slová: medzinárodný obchod, environmentálna politika, environmentálne zaťaženie, riziká obchodu, dimenzie medzinárodného obchodu

ÚVOD

V ekonomike vyspelých krajín je výrazná protichodnosť produkčno – ekonomickej výkonnosti a ekologickej zaťažnosti. Produkčnosť, spotreba a obchod sú v protiklade kvality životného prostredia. Vo svetovej ekonomike je diferencovaný ekonomický rast a s ním súvisiace saldo teritórií medzinárodného obchodu, ktoré napríklad, vo svete dosahuje takmer $-2,5\%$, vo vyspelých krajinách až $-4,7\%$ a na Slovensku až $-9,6\%$, čo je viac než 4 násobok deficitnosti svetového obchodu. Exportná výkonnosť hospodárstva SR – meraná exportom tovarov zahraničného obchodu na obyvateľa znamená až 200% výkonnosť svetovej úrovne, ale zároveň je to len 50% exportnej výkonnosti vyspelých krajín. Slovensko v hospodárskej otvorenosti – meraná podielom exportu tovarov na HDP – dosahuje až 270% svetovej úrovne. Podiel komoditného exportu agrosurovín SR (2,3%) dosahuje priemer vyspelých krajín, ale finálnych potravín len 3,7%, čo je pod priemerom vyspelých krajín. Vo väčšine krajín OECD má poľnohospodárska činnosť a s ňou súvisiaci obchod podstatný vplyv na medzinárodný obchod a nepriamo medzinárodný obchod s dopravou tovarov na formovanie krajiny a na destabilizáciu životného prostredia.

Ekonomickým hodnotením environmentálnych vplyvov poľnohospodárstva sa podrobne zaoberala Kubíčková (1998, 2000). Ekonomickým hodnotením vplyvu poľnohospodárstva a obchodu na stabilitu životného prostredia na Slovensku sa autori zaoberajú len ojedinele (Podolák, A., 2000, Podolák, A. – Serenčes, R., 2001). Publikáčna aktivita k problematike medzinárodného obchodu, výkonnosti národného a podnikového hospodárstva, zahranično – obchodného bilancovania s tematikou príspevku korešponduje u autorov: (Kárasz, P., 2000, Bielik, P., 1999, Kuzma, F., 2000, Zentková, I., 2000, Chrzanová, S., 2000) a ďalších autorov.

CIEĽ A METODIKA

S identifikáciou produkčného a mimoprodukčného poľnohospodárstva gradujú diskusie a metodológia o vplyve poľnohospodárstva, produkčnosti, medzis potreby a obchodu na environmentálne dopady a prínosy. V rozvinutom svete hlavným kritériom environmentálneho štandardu je ľudské zdravie. Avšak v komplexnom prístupe často dominuje voľba politických nástrojov, ktoré nie vždy znamenajú efektívnu alokáciu. Poškodzovanie zdravia by malo byť dominantné pri každom ekonomickom hodnotení, ale je otázne, či spotrebiteľia, podnikateľské subjekty a štát sú ochotní a solventní zaplatiť za odvrátenie rizika poškodenia zdravia. Kvantifikácia environmentálnych prínosov a nákladov rôznoroddej ľudskej činnosti si získava stále väčšiu pozornosť a vzhľadom k prírodnému charakteru poľnohospodárstva vytvára najviac pozitívnych a negatívnych vplyvov. Neoklasická ekonomická teória predpokladá zameranie ľudskej činnosti na maximalizáciu blahobytu a chovanie firiem na maximalizáciu zisku. Trh všeobecne často nedoceňuje environmentálne problémy a núti jednotlivcov i subjekty k neobjektívnym rozhodnutiam, ktoré automaticky sú v protiklade environmentálnej politiky.

Medzi základné priority riadenia a rozhodovania o prírodných zdrojoch patria:

- **Podcenenie a zlyhanie trhu s environmentálnymi hodnotami, produktami a prostriedkami**

Bola by ideálna skutočnosť, keď náklady a prínosy ekonomickej činnosti by sa odrazili v tržných transakciách. Hlavné prínosy trhu sú obsiahnuté v teórii ekonómie blahobytu. Uvádzam však, že nie sú objektívne definované vlastnícke, produkčné a obchodné práva pre všetky potencionálne transakcie a spotrebiteľia a producenti sa chovajú konkurenčne pri maximalizácii len prínosov. Voľný trh najčastejšie sa nedoceňuje a troskotá pri alokácii environmentálnych hodnôt (nekonkurenčnosť, nekomplexnosť trhu a asymetria informácií). Životné prostredie je všeobecne v podstate verejným statkom, teda musíme ho konzumovať v rovnakom rozsahu, ale súčet záujmov platiť za tieto hodnoty prevyšujú vynútené náklady.

- **Podcenenie vplyvu vládnych inštitúcií**

Keď neexistuje trh s environmentálnymi komoditami mala by túto funkciu stimulovať vláda a jej rezortná administratíva. Podstata nedocenenia z pôsobenia vládnych inštitúcií ovplyvňuje verejné rozhodnutia a jednotlivec (subjekt) zodpovedný za rozhodnutie v problematike životného prostredia nekompenzuje plné dopady. Vládne rozhodnutia vyznievajú proklamačne, nedostatočne stimulujú manažérov životného prostredia. Vládna administratíva sa v mnohom izoluje od dôsledkov rozhodnutia. Environmentálne náklady a prínosy sú prevažne prenášané na následné generácie a vzniká problém riešenia medzigeneračného dopadu environmentálneho efektu. Vzniká tak určitá „diskontovaná procedúra“ ktorá znamená, že budúce prínosy a dopady budú tým menej ohodnotené, čím sa vo vzdialenejšej budúcnosti môžu vyskytnúť. Je preto pochopiteľné, že subjekt preferuje súčasné prínosy a dopady a čakajú na budúce riešenia. Ekonomická teória rozlišuje nasledovné metódy ekonomického hodnotenia environmentálnych nákladov a prínosov.

Nepriame metódy ekonomického hodnotenia:

- **Metóda ovplyvnenia produkcie (EOPM)** – vyjadruje vzťah medzi environmentálnou škodou a určitou príčinou tejto škody. Je aplikovateľná, kde existuje jasný vzťah medzi príčinou ohrozenia životného prostredia a dopadom na environmentálne zmeny (dopad na ľudské zdravie, vegetáciu, cenu produkcie, atď.)
- **Metóda preventívnych výdajov (PEM) a nákladov na odstránenie (RCM)** – využíva sa pre stanovenie odhadov ekonomickej hodnoty environmentálnych zmien.
- **Metóda cestovných nákladov (TCM)** – v podstate ide o využitie cestovných nákladov pri návšteve určitej rekreačnej oblasti (Wood, Tricem 1958).
- **Metóda ľudského kapitálu (HCM)** – využíva sa k analýzam spoločenskej a súkromnej návratnosti investície do vzdelávania.

Priame metódy ekonomického hodnotenia:

- **Metóda kontingenčného hodnotenia (CVM)** – využíva sa na oceňovanie environmentálnych hodnôt (Davis, 1963).

- **Metóda kontigenčného poriadku (CRM)** – aplikuje sa na všeobecné preferencie spotrebiteľov k environmentálnym hodnotám (Lareen, Rac, 1987).

Pri výbere metód ekonomického hodnotenia by sa mala rešpektovať:

- ich technická prijateľnosť a spoľahlivosť,
- ich inštitucionálna využiteľnosť pre rozhodovacie procesy (diferencované názory na peňažné hodnotenie životného prostredia),
- ich užívateľské uplatnenie (realita záverov ekonomického hodnotenia, ich využitie na podporu politických diskusií).

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Medzinárodný obchod ako súčasť širších vonkajších hospodárskych vzťahov je indikátorom, do ktorého sa premieta úroveň a trend svetového hospodárstva, je pasívnym ukazovateľom zdravia národnej ekonomiky, ale zároveň aktívnym predpokladom vymedzujúcim kvantitu a kvalitu zdrojov ekonomického rastu a tým i zdrojov životného prostredia. Svetový obchod sa v hodnotových ukazovateľoch za posledných päťdesiat rokov zvýšil šesťdesiatkrát. Jeho export a import predstavujú bilióny USD, miliardy dopravných kilometrov a tým aj neustálu súčinnosť s environmentálnou politikou. Obchod s komoditami pôdohospodárstva sa na obrate svetového obchodu podieľa 13 – 15%. Exportom a importom expandujú najmä USA, Nemecko a Japonsko. V konkrétnom kontakte medzinárodného obchodu s environmentálnou politikou sú však všetky krajiny svetového spoločenstva. Medzinárodný obchod, ako súčasť GATT – WTO uplatňuje viacero princípov a z nich najmä cez „multilateralitu“ dochádza ku konfliktom s environmentálnou politikou. Pri výbere metód ekonomického a životného prostredia je nutné zvážiť ich technickú prijateľnosť a inštitucionálnu spoľahlivosť k ekonomickým a politickým rozhodnutiam. K výraznejšej aplikácii metód a metodológie hodnotenia doslo v rokoch osemdesiatych, keď prezident R. Regan (1981) podpísal Exekutívny poriadok – ako projekt k hodnoteniu environmentálnych nákladov a prínosov so schválením zákona „CERCLA“ – zákon o environmentálnej zodpovednosti a ekonomických kompenzáciách. Environmentálne dopady poľnohospodárstva sa už v r. 1973 začali riešiť v EÚ, so snahou o zaraďovanie environmentálnej problematiky do SPP, s prijatím tzv. *akčných programov životného prostredia*. V poľnohospodárstve na rozdiel od iných rezortov a ekonomických sektorov, okrem dominantných faktorov – trhová sila, technologická zmena – hnacou silou sú vládne politiky podpory na produkciu, na obchod, na intezifikáciu, v novej SPP na extenzifikáciu a tým aj nové vplyvy na devastáciu (alebo stabilitu) a na mieru zaťaženia životného prostredia.

ZÁVER

Záverom uvádzam, že v rámci OECD už existujú politiky, určité agroenvironmentálne indikátory kvantifikujúce dopady a prínosy environmentálneho rozmeru, v koncovke ktorých sa zisťuje či je obyvateľstvo ochotné zaplatiť environmentálnu kvalitu alebo chovanie sa na iných trhoch, že v rámci OECD a FAO sa poskytujú informácie o indikátoroch environmentálnej tematiky a o poľnohospodárskej činnosti (pôda, zavlažovanie, mechanizácia a energetika, o ekonomickej výkonnosti), ktoré sa musia komplexnejšie využívať aj pre slovenskú agrárnu a obchodnú politiku a pre akademické vzdelávanie.

LITERATÚRA

BIELIK, P.: Faktory výkonnosti a dôchodkovosti v poľnohospodárstve Slovenska. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Aktuálne ekonomicko – právne problémy poľnohospodárstva. KP FEM SPU Nitra, 1999, s. 134-138

CHRZANOVÁ, S.: Analýza štrukturálnych zmien komoditného a teritoriálneho agroobchodu SR. In: Zborník vedeckých prác MVD "Agrárna politika, ekonomika a právo", FEM SPU Nitra: 2000, s. 283 – 287, ISBN 80-7137-716-3

KÁRASZ, P.: Špecifiká slovenského zahraničného obchodu vo vývoji svetovej ekonomiky. In: Economic colsaning, Bratislava 2000

KUBÍČKOVÁ, S.: Vývoj agroenvironmentální politiky EÚ. Medzinárodní konference, PEF – MZLU Brno, 1998

KUZMA, F: Zmeny štruktúry poľnohospodárskej výroby na Slovensku. In: Zborník vedeckých prác MVD "Agrárna politika, ekonomika a právo", FEM SPU Nitra: 2000, s.105 –112, ISBN 80-7137-716-3

PODOLÁK, A. – SERENCĚŠ, R.: Vplyv produkcie a obchodu na životné prostredie. In: Acta oeconomica et informatika, Nitra: FEM SPU, 2001, ISSN 1335-2571 (v tlači)

ZENTKOVÁ, I.: Vplyv trhového prostredia vybranej komodity na správanie sa trhových subjektov. Medzinárodné vedecké dni 2000, Nitra: 2000, s. 460-465, ISBN 80-7137-716-3

Adresa : prof. Ing. Alojz Podolák, CSc.,KE FEM SPU, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, t.č.
087/6508592